

TIKRA PROBLEMA DĖL TARIAMŲ SKANDALŲ GELTONOSIOS LITERATŪROS PUSLAPIUOSE

Hum. m. dr. Andrius Vaišnys

„Parlamento studijų“ mokslinis redaktorius

El. paštas: parlamentostudijos@lrs.lt

Skaitinys ar skaitalas apie aktualias sensacijas sudaro prielaidų skaitytojams vertinti informaciją neplėšiant viešai aptariamo įvykio iš konteksto: juk toje pat erdvėje gyvenant, dirbant, bendraujant yra būdų įsitikinti, kas labiau tikra, kas – ne; be to, išpūsti, sureikšminti dalykėliai vis tiek subliūkšta (žiūrėk, tuose „pasitikėjimo“ reitinguose žiniasklaida jau nuslenka iš pirmosios į septintąją vietą).

Vis dėlto pravartu atkreipti dėmesį į tą literatūrą, kuri tariamai yra „dokumentinio“ pobūdžio, tačiau iš tikrųjų dezorientuoja auditoriją ne tik patraukliu dėstymu, bet ypač paviršutinišku įvykių, reiškinų, o tam tikrais atvejais – ir pamatinių demokratijos principų vertinimu. Šiuo atveju problema ta, kad aprašomi dalykai pateikiami tarsi tikri, tačiau skaitytojas neturi galimybių jų patikrinti (nei juolab prisiminti): tai „nuotykiškai“ iš mūsų XX amžiaus paraščių.

Knygynuose pasirodė nebrangus daiktas – „knyga apie didžiausius skandalus Lietuvoje 1918–1940“ (kaip ji apibūdinama anotacijoje)^[1]. Antrasis patrauklios, kišeninio formato knygelės straipsnelis pavadintas „Raudona vaivorykštė Seime“ nustebina ne tuo lingvistiniu apibūdinimu, bet požiūriu į... Steigiamąjį Seimą. Iš pradžių suteikiama tyrinėtojams žinoma gan palanki Steigiamojo Seimo darbų charakteristika, nors autoriai ir čia neišvengia klaidų, kaip antai: [Steigiamasis Seimas]... pasirašė sutartį su Sovietų Rusija. Ar tikrai nacionalinis parlamentas tai padarė? Apskritai visą knygelę perskaitęs, galiu sutikti, kad nebūtų rimta oponuoti dėl teisinių sąvokų, istorinių terminų vartojimo – to reikalauti iš autorių pernelyg subtilu. Tačiau esu tikras, jog dėl pagrindinių įvykių reikšmės atkirsti verta, nes pernelyg mažai Lietuvos visuomenė suvokia demokratijos vertybinį principą: parlamentinėje valstybėje ji pati dalijasi valstybine valdžia ir atsakomybe. O paminėtoje knygelėje autoriai teigia, esą iš anuometinio Seimo tribūnos „nedraudžiamos liejosi bolševikinės kalbos bei agitacinė propaganda“^[2]. Parlamentarizmas visada grindžiamas nuomonių derinimu ar bent siekimu jas suderinti – kad ir kokių stiprių ginčų būtų. Tad kuo čia dėta „skandalo“ sąvoka?! Debatai dėl Konstitucijos, dėl švietimo ir žemės ūkio reformų, dėl užsienio politikos tam ir buvo reikalingi, kad atskleistų skirtingų politinių jėgų (frakcijų), atstovaujančių rinkėjams, požiūrius. Pavyzdžiui, diskusijos dėl Prezidento institucijos įkūrimo turėjo asmeninę potekstę: tarp dalies politikų buvęs Lietuvos Tarybos išrinktas Lietuvos vadovas Antanas Smetona vertintas neigiamai, tad tuo patyrimu remdamiesi, jie priešinosi Prezidento įteisinimui Konstitucijos projekte.

Jeigu autoriai būtų norėję ištraukti šmaikščios kritikos vertus pasisakymus iš parlamento stenogramų – tai visai kas kita. Tačiau dabar aptikau tik sujauktai pateikiamą neigiamą parlamentinio darbo įvaizdį. Be to, galima susidaryti klaidingą įspūdį tarsi paminėtieji Seimo nariai (pavyzdžiui, S. Kairys, V. Čepinskis) priskirtini tiems, „kurie norėjo matyti Lietuvą Maskvos glėbyje“^[3]. Valstybininkų atžvilgiu įžeidžios prielaidos atsiranda iš noro pripūsti tą raudoną balioną ten, kur jau seniai subliūskęs. Steigiamasis Seimas tuo ir buvo ypatingas, kad paklojo demokratinio valstybingumo pamatus; tuo tarpu aptariamos geltonosios knygelės autoriai teigia: „daug keistų dalykų vyko ir kituose – I, II ir III Seimuose“^[4]. Išties, kaip galima pasikliauti tikslumo prasme kitomis istorijomis apie šnipus ar banko aferą, kai publikacijoje „Viena gruodžio mėnesio naktis“^[5] rašoma, neva III Seimui pirmininkavo... Justinas Staugaitis! Vadinas, įžymusis krikdemas vadovavo kairiųjų daugumos parlamentui?! Menkai nacionalinę istoriją išmanančiam skaitytojui bus naujiena, kai perskaitys griežtą vertinimą: „Ypač daug žalos padarė III Seimas, smarkiai pasukęs valdžios vairą komunizmo link“^[6]. Ir šitaip parašoma apie nacionalinį parlamentą, kuris suteikė galimybių visiškai įsisteisti 1922 metais krikščionių demokratų balsų dauguma priimtai Konstitucijai!^[7]

Kalbos stilius, atsiliepiant apie parlamentą, verčia stebėtis, kaip antai: „Beieškant kai kurių komunistinių sukilimų bendrumo, reikia apsistoti ties Seimų laikotarpiu, ypač III Seimo, į kurį susigrūdo visos kairiosios jėgos...“. Visos? Pasirodo, su komunistais galima sieti anuometinius 22 valstiečius liaudininkus ir 15 socialdemokratų!^[8] Ką darysi, bet tą sangrūdą nulėmė rinkimai. Deja, knygelėje, kur komentuojamas 1926-ųjų perversmas, neaptiksime tikro politinio skandalo: kaip tautininkai apmovė partnerius krikdemus ir Aleksandrui Stulginskiui (III Seimo Pirmininkui) 1927 m. balandžio mėnesį teko apleisti parlamento rūmus. Kai dėl vadinamųjų plečkaitininkų maišto, autoriai prisipažįsta norį „akcentuoti tik avantiūristinį sukilimo pobūdį“^[9]. Tačiau ši avantiūra tikrai nepriskirtina demokratijos vaisiams, veikiau priešingai!

Patarčiau tokiems tariamų seiminės istorijos sensacijų rankiotojams pastebėti keistus dalykus dar ir IV Seime (1936–1940 m.) – tikriausiai įdomybės iš jo atsiradimo (rinkimų) aplinkybių bei ryšių su Vyriausybe būtų nežinomos P. ir V. Sasnauskams? O kai dėl atviros probolševikinių idėjų sklaidos, tai rimtų istorikų pasiteiravę, autoriai būtų galėję stabtelėti tik ties I Seimo (paleisto Prezidento dekretu 1923 m.) stenogramomis.

Šio atsiliepimo tikslas – atkreipti dėmesį, kad parlamentarizmo, kurio turinį lietuvių visuomenei perprasti tebėra sudėtinga silpnai žinant jo raidą, menkinimas daugina neteisingą, nepelnytai kritišką požiūrį į

demokratiją, į laisvo gyvenimo teikiamas pasirinkimų galimybes. Visad maloniau skaityti tai, kas yra ir nauja, bent iš dalies pagrįsta tikrais faktais – juk jie ir šiuo atveju vertė minėti tikrus vardus, kurie populiarių skaitalą pasigavusio skaitytojo galės likti neteisingai, negerai suprasti.

[1] Sasnauskas, P., Sasnauskas, V. *Didžiausi skandalai Lietuvoje 1918–1940*. Vilnius: Eugrimas, 2004, p. 206.

[2] *Ten pat*, p. 19.

[3] *Ten pat*, p. 23.

[4] *Ten pat*, p. 23.

[5] *Ten pat*, p. 115.

[6] *Ten pat*, p. 127.

[7] Būtina priminti: 1949 m. vasario 16 d. Laisvės kovų sąjūdžio tarybos deklaracijoje buvo numatyta atkurti Lietuvos Respubliką remiantis demokratine 1922-ųjų Konstitucija.

[8] *Ten pat*, p. 70.

[9] *Ten pat*, p. 78.